

MEDICINOS ISTORIJA IR RAIDA

Profesorius Juozas Blažys – psichiatras, mokslininkas, visuomenės veikėjas

Algirdas Dembinskas, Valdonė Matonienė¹

Vilniaus universiteto Psichiatrijos klinika, ¹Žiegdrių psichiatrijos ligoninė

Raktažodžiai: psichiatrija, tolerancija, visuomenė.

Santrauka. Juozas Blažys (1890–1939) – pirmasis tarpukario Lietuvos Vytauto Didžiojo universiteto Nervų ir psichikos ligų katedros vedėjas, prorektorius. 2004 m. paminėtas šio neeilinio žmogaus 65-osios mirties metinės. Tai buvo didelės erudicijos mokslininkas, iškili asmenybė. Parašė psichiatrijos vadovėlį „Įvadas į psichiatriją“, monografiją-studiją „Tolerancija, kaip kultūros principas“, apie 100 straipsnių publikuota „Medicinoje“ ir įvairiuose to meto žurnaluose. Jo mintys apie psichiatrijos mokslą aktualios ir dabar. Profesorius domėjosi įvairiomis psichozių atsiradimo priežastimis, analizavo alkoholines, somatogenines psichozes, domėjosi ir dirbo teismo psichiatrijos, karo ekspertizės, paveldėjimo ir iki šiol prieštarinčiai vertinamos eugenikos srityje.

Juozas Blažys gimė Šiauliuose. 1914 m. baigęs Peterburgo karo medicinos akademiją, dirbo įvairiose Rusijos karo ligoninėse. Į Lietuvą grįžo 1918 m. Pradėjo dirbti Tauragės psichiatrijos ligoninėje, pradžioje – skyriaus vedėju, vėliau direktoriumi, kartu dirbo ir Tauragės apskrities gydytoju. 1920–1921 m. skaitė psichiatrijos kursą Aukštuosiuose kursuose Kaune. 1924 m., įkūrus Lietuvos universitetą, buvo išrinktas Nervų ir psichikos ligų katedros vedėju. 1935 m. jam suteiktas profesoriaus vardas, 1938 m. Juozas Blažys paskirtas Vytauto Didžiojo universiteto prorektoriumi.

Prof. Juozas Blažys vystė švietėjišką veiklą: rašė straipsnius apie psichohigieną, alkoholio, rūkymo neigiamą įtaką paveldimumui, rūpinosi, kaip pagerinti lietuviškąjį genotipą.

Tarpusavio žmonių supratimo ir taikos galima pasiekti tik lavinant ir auklėjant privalumus, kurie žmogų padaro žmogumi. Vienas pačių gražiausių žmogiškumo reiškinių, būtinas supratimui ir taikai tarp žmonių užtikrinti, yra tolerancija.

(Prof. Juozas Blažys)

2004 m. paminėtos 65-osios pirmojo Vytauto Didžiojo universiteto Nervų ir psichikos ligų katedros vedėjo (1), universiteto prorektorius profesoriaus Juozo Blažio (1890–1939) mirties metinės.

Prof. J. Blažys gimė Šiauliuose. Baigęs gimnaziją, įstojo į Peterburgo karo medicinos akademiją, kurią baigė 1914 m. (2). Dirbo Rusijos karo ligoninėse. Dar studijuodamas labai domėjosi nervų ir psichikos ligomis. 1913 m. vasaros atostogų metu dirbo Taškento psichiatrijos ligoninėje. 1918 m. grįžo į Lietuvą ir pradėjo dirbti Valstybinėje Tauragės psichiatrijos ligoninėje, pradžioje – skyriaus vedėju, vėliau direktoriumi, kartu dirbo ir Tauragės apskrities gydytoju (3).

Vadovaudamas ligoninei, kasmet rašė apie ligoninės veiklą straipsnius-ataskaitas, kurie publikuoti tuometiniame „Medicinos“ žurnale, pateikdamas finansinę padėtį, nagrinėdamas ligų etiologiją, suskirstydamas ligas pagal nozologinius vienetus, analizuo- damas ligų psichopatologinius sindromus (4).

Tuo laikotarpiu publikuoti straipsniai: „Karo laiko psichiatrijos apžvalga“ (5), „Medicinos mokymas Anglijoje“ (6), „Psichoanalizė ir psichoterapija“ (7), „Paveldėjimo klausimas ir mendelizmas“ (8), „Psichozės atsitikimai po dizenterijos“. 1920 ir 1921 m. prof. Juozas Blažys skaitė psichiatrijos kursą Aukštuosiuose kursuose Kaune. 1924 m., įkūrus Kaune Lietuvos universitetą, prof. Juozas Blažys išrinktas Nervų ir psichikos ligų katedros vedėju (1).

Prof. Juozo Blažio pažiūros formavosi tuo laikotarpiu, kai visame pasaulyje, ypač Europoje, kilo mokslinės psichiatrijos pamatai, kurie bematant išaugo į klasikinės psichiatrijos rūmą. Tuo laikmečiu suformuotos pažiūros apie psichikos ligų etiologiją, pato-

genezę, psichopatologiją, klasifikaciją, gydymo būdus ir profilaktiką iš esmės nepasikeitė iki šių dienų.

Susipažinus su prof. Juozo Blažio nagrinėtomis temomis, daugybe publikacijų, galima suprasti, jog audringoje prieštarų pažiūrų aplinkoje jis ne tik spėjo aprėpti tų permainų visumą, bet ir pats rado laiko ir galimybių dalyvauti tarptautiniuose psichiatrų kongresuose daugelyje Europos valstybių, net Jungtinėse Amerikos Valstijose ir praktiškai susipažinti su psichiatrijos ligoninių padėtimi bei problemomis tose šalyse. Prof. Juozas Blažys savo publikacijose daug dėmesio skyrė jaunųjų specialistų rengimui, psichinės higienos (9, 10), paveldėjimo (11), apsigimimų klausimams, tyrinėjo lietuvių genofondą (12–15). Ypatinę dėmesį skyrė iki šiol prieštarų vertinamai eugenikos problemai (16). Keli prof. Juozo Blažio straipsniai publikuoti „Lietuviškojoje enciklopedijoje“ (17–20). Profesorius domėjosi ir teismo psichiatrija, skaitė studentams paskaitas, rašė straipsnius „Kriminalistikos žinynei“. Jam buvo svarbios temos apie įgimtus nusikaltėlio tipus, nusikaltimų biologinę prigimtį, jų augimo priežastis (21, 22). Daugiausia prof. Juozo Blažio straipsnių publikuota „Medicinos“ žurnale, „Naujojoje Romuvoje“, „Kultūros židinyje“, „Logose“ ir „VDU žiniose“. Išleisti straipsnių rinkiniai.

1935 m. prof. Juozui Blažiui suteiktas profesoriaus vardas ir tais pačiais metais išėjo didžiausias veikalas – vadovėlis „Įvadas į psichiatriją“ (23). Jo pažiūros bene geriausiai atsispindi psichikos sveikatos, psichikos ligų priežasčių bei mechanizmų, psichopatologijos, socialinės psichiatrijos srityje. Subtiliai nagrinėdamas psichopatologiją, autorius mėgino atskleisti jos priežastis, suprasti psichologinius mechanizmus. Šioje srityje J. Blažio pažiūros labai plačios – nuo I. Pavlovo refleksų teorijos iki Z. Froido sąmonės analizės. Sutikdamas „kad ir žmogaus psichikos veikimo pagrindas yra sąlyginių refleksų ir superrefleksų grandinės“, Profesorius akcentuoja biologinio reflekso tikslingumą su socialiniu tikslingumu (23). Jo nuomone, tai ypač svarbu sprendžiant psichikos normos ir patologijos klausimą, tačiau pabrėžia, jog negalima pervertinti socialinių psichikos normalumų kriterijų, būtina atsižvelgti į tiriamojo asmenybę ir jo fizinę būseną (23). Prof. Juozas Blažys psichiką ir psichikos sutrikimus (ligas) studijavo genetiniu, biologiniu ir psichologiniu aspektu, ypač pabrėždamas paveldėjimo svarbą. Vienas iš pavyzdžių – šizofrenijos genezės klausimas. Autorius pastebi, kad, analizuojant ligonio, sergančio šizofrenija, anamnezę, dažnai paaiškėja, jog panašia liga sirgo jo dėdės, tetos, pusbroliai ir pusserės, t. y. „šoninėse ligonių giminių linijose“. Taigi, Profesoriaus nuomone, „paveldėjimo ligos ir anoma-

lijos dažniausiai, bet ne visada, yra recesyvios“. Todėl visai suprantama, jog vienam iš tėvų sergant šizofrenija, vaikai gali būti sveiki (23).

Prof. Juozas Blažys pritaria tų psichiatrų nuomonei, kurie teigia, jog nėra kokybinio psichopatologinio skirtumo tarp šizoidinės psichopatijos ir šizofrenijos: „šizoidė turime lengvos formos pagrindinius šizofrenijos požymius“, „kai greta su šizoido genu veikia dar kažkoks kitas recesyvinis genas, kuris sukelia destruktinį psichozės procesą, pasireiškia šizofrenija“.

Aprašydamas egzogeninius psichikos sutrikimus, Profesorius pažymi, kad „palinkimui į egzogeniškas psichikos ligas didelę reikšmę turi paveldėtos konstitucinės žmogaus savybės (ypatingas jautrumas kai kuriems išoriniams veiksniams arba sumažėjęs jų atsparumas)“.

Apibendrinamas psichikos ligų etiologijos tyrimus, prof. Juozas Blažys nurodo, kad 75 proc. psichikos ligų, silpnaprotystės ir epilepsijos yra paveldimos. Psichikos ligų daugėjimą prof. Juozas Blažys sieja su to laiko civilizacijos sąlygomis (urbanizacija, atitolimas nuo gamtos, nehigieniškos darbo ir gyvenimo sąlygos, alkoholizmas, sifilis). Jo nuomone, pastebima tiesioginė koreliacija tarp žmonijos civilizacijos ir psichikos ligų daugėjimo. Vieną svarbesnių ir reikšmingesnių veiksnių, kuris lemia psichikos ligų daugėjimą, prof. Juozas Blažys laikė rasę, klimatą, socialinę padėtį, profesiją, amžių, lytį ir šeimos padėtį (23).

Prof. Juozas Blažys daug dėmesio skyrė psichikos ligonių gydymui, globaliai, socialiniams ir teisiniams klausimams (23). Profesoriaus nuomone, sudėtingas psichikos ligų gydymas retas, vienais atvejais būtina šalinti priežastį (alkoholizmas), kitais – kovoti su pasekmėmis (sifilio sukelti psichikos pakitimai). Iš tuometinių gydymo priemonių Profesorius rekomenduoja raminamuosius, migdomuosius, piroterapiją, hidroterapiją, hipnozę, Froido psichoterapiją, racionalią Diubua psichoterapiją. Labai svarbu, prof. Juozo Blažio nuomone, yra ligoninės režimas.

Profesorius rekomenduoja organizuoti ligoniams koncertus, bendrus žaidimus, aprūpinti ligonius knygomis ir laikraščiais. Ligoninės turėtų būti nedidelės, atskiruose vieno dviejų aukštų pastatuose, maždaug po 50 ligonių. Taip galima diferencijuoti ligonius pagal psichinę būseną. Galimas ir atvirų durų paviljonas. Chroniškiems ligoniams turėtų būti organizuojamas internatų tinklas, kur be nuolatinės globos jiems būtų skirtas ir gydymas arba globa kompensuojant ligonio išlaikymą. Visos prof. Juozo Blažio pažiūros, samprotavimai labai susišaukia su šiuolaikine humaniška

psichiatrijos vystymo idėja bei principais.

Prof. Juozo Blažio studija „Tolerancija, kaip kultūros principas“ (24) išleista 1936 m. Profesorius teikiama tolerancijos samprata, jo nuomone, galėtų būti priimtina visos visuomenės: „Tolerancija – svetimų įsitikinimų gerbimas“ (24). „Tolerancija visuomenėje įneša į žmonių santykius taikos, švelnumo ir tarpusavio supratimą, padeda harmoningai asmenybės plėtotėi. Taip iki žinomo laipsnio ji apsaugojo žmogų nuo tokių veiksmų, kurie žaloja psichiką ir sutrikdo sveikatą“ (24). Juozas Blažys savo monografijoje nagrinėja pasaulėžiūros tipų įvairovę, istorinę tolerancijos idėjų evoliuciją nuo senovės laikų iki to laikotarpio, kada gyveno autorius. Tolerancija, pasak prof. Juozo Blažio, yra laisvės sinonimas. Tolerancija – kitų žmonių dvasinės gyvenimo laisvės pripažinimas, taigi nori, kad kiti gerbtų tavo teises, tavo laisvę, tavo asmenybę, gerbk kitus (24). „Neprotinga tyčiotis ar nekęsti tų, kurie kalba mums visai nesuprantama kalba, turime visada turėti galvoje, kad yra dalykų, kurie gali atrodyti mums keisti ar neprotingi dėl mūsų pačių mažo nusimanymo apie juos“ (24). Taigi, pasak Profesoriaus, kitos nuomonės, kitų argumentų nepriėmimas, dvasinis siaurumas, nenuoširdumas, fanatizmas – „visa tai sudaro antitezę, priešingybę dvasinei savybei, kurią vadiname dvasiniu kultūringumu. Tolerancija yra geriausia dvasinio kultūringumo rodyklė“. Studijos pabaigoje Profesorius kviečia „visomis įmanomomis priemonėmis“ kovoti su fanatizmu, obskurantizmu, su visu tuo, kas sudaro „antitezę dvasiniam kultūringumui“ (24).

Profesoriui nerimą kelia tai, jog kaip tik tuo laiku išvešėjo fašizmas ir bolševizmas, kad vyrauja „masės žmogaus“ tipas, kai visi žmonės sulyginami, neleidžia-

ma atsiskleisti asmenybei, o masės žmogus individualiai jaučiasi labai silpnas, nesaugus, garbinantis jėgą, trokštantis jėgos personifikacijos vado asmenyje (24).

1938 m. prof. Juozą Blažį paskiria Vytauto Didžiojo universiteto prorektoriumi. Didelės erudicijos, mokantis septynias užsienio kalbas, nuolat keliaujantis. Kaip asmenybė jis buvo labai kuklus, tolerantiškas, nesavanaudiškas, humaniškas. Prof. Juozo Blažio pasaulėžiūrai didelę įtaką turėjo Spinozos ir Immanuelio Kanto filosofija. Ir Profesorius sakydavo, kad „kiekvienas galvojantis žmogus turi savo filosofiją“.

Prof. Juozas Blažys aktyviai dalyvavo ir visuomeninėje veikloje: buvo Lietuvos medicinos draugijos narys, Lietuvos gydytojų „Fraternitas Lituanica“ korporacijos narys, Psichotechnikos draugijos narys (25). Studentai medikai, su kuriais prof. Juozas Blažys artimai bendravo, klausė jo paskaitų, dalyvavo pratybose, laikė egzaminus, vertino jį kaip mokslininką. Studentams prof. Juozas Blažys visada buvo malonus, teisingas, nuoširdus. Draugai ir kolegos gerbė ir mylėjo Juozą Blažį. Dr. Balys Matulionis sakė: „tai buvo didelės erudicijos profesorius, ir mes iki šiol neturime Jam lygaus žmogaus, kuris galėtų toje srityje Jį pavaduoti“ (26).

Mirė prof. Juozas Blažys 1939 m. balandžio 25 d. staiga sutrikus širdies veiklai. Tuometiniame „Lietuvos Aide“ tris dienas buvo spausdinami nekrologai, straipsniai apie Profesorių, draugų atsiminimai. Vytauto Didžiojo universitete tomis dienomis paskaitos nevyko. Atrodė, kad visas Kaunas atsisveikina su prof. Juozu Blažiu. Laidotuvių procesijai sustojus prie Universiteto, kalbą pasakė prorektorius J. Jodelė. Prie kapo atsisveikino Vytauto Didžiojo universiteto Rektorius prof. M. Riomeris.

Professor Juozas Blažys – psychiatrist, academic and public figure

Algirdas Dembinskas, Valdonė Matonienė¹

Psychiatry Clinic, Vilnius University, ¹Žiegdria Mental Hospital, Lithuania

Key words: psychiatry, tolerance, society.

Summary. Juozas Blažys (1890–1939) – the first chief of the Department of Nerve and Psychiatric Illnesses and Vice Rector of Lithuanian Vytautas Magnus University in the interwar period. In 2004 we commemorated the 65th anniversary of his death. He was a highly prominent personality of enormous erudition and productive scientist. He wrote a coursebook “Introduction to psychiatry”, monograph-study “Tolerance, as a basis of culture”, published around 100 articles in “Medicina” and various journals of that period. His ideas about psychiatry are relevant nowadays too. Professor was interested in the causes of psychosis origin, analyzed alcoholic, somatogenic psychosis, was interested and working in the fields of forensic psychiatry, military expertise, heredity and is contradictory evaluated in the field of eugenics till now.

Juozas Blažys was born in Šiauliai. In 1914 he graduated Petersburg Academy of Military Medicine, worked at the various hospitals of Russian military. In 1918 he returned to Lithuania and started to work at the

psychiatric hospital in Tauragė at first as a chief of department, and later as director, at the same time working as a physician of Tauragė district. In 1920–1921 Juozas Blažys lectured the course of psychiatry at Higher Courses of Study in Kaunas. In 1924, after the establishment of the University of Kaunas, he was elected as a chief of the department of Nerve and Psychiatric Illnesses. In 1935 he was granted the degree of professor, in 1938 – appointed as Vice Rector of Vytautas Magnus University. He had been developing educative activities: wrote articles on psycho hygiene, negative impact of alcohol, smoking and prostitution on heredity, cared about the improvement of Lithuanian genotype.

Correspondence to A. Dembinskas, Psychiatry Clinic, Vilnius University, Vasaros 5, Vilnius 10309, Lithuania.
E-mail: algirdas.dembinskas_psichiatri@delfi.lt

Literatūra

1. Šurkus J. Įžymusis Lietuvos psichiatras prof. J. Blažys. (The famous Lithuanian psychiatrist Prof. J. Blažys). Lietuvos neurologų ir psichiatrų pirmojo suvažiavimo medžiaga. Kaunas; 1990.
2. Dembinskas A. Psichiatrija (vadovėlis). (Psychiatry. Textbook.) Vilnius: UAB „Vaistų žinios“; 2003. p. 35.
3. Indrašius N. A. A. prof. dr. Juozas Blažys [nekrologas]. (R. E. Prof. Dr. Juozas Blažys [necrology].) Medicina 1939;4:322-3.
4. Blažys J. Valstybinės psichiatrinės ligoninės 1922 m. darbuotės apyskaita. (The work report of state Mental Hospital in 1922.) Medicina 1923;10:7.
5. Blažys J. Karo laiko psichiatrijos apžvalga. (The review of psychiatry of wartime.) Medicina 1920;3:65-73.
6. Blažys J. Medicinos mokymas Anglijoje. (Medical education in England.) Medicina 1920;1:14-22.
7. Blažys J. Psichoanalizė ir psichoterapija. (Psychoanalysis and psychotherapy.) Medicina 1920;2:35-42.
8. Blažys J. Paveldėjimo klausimas ir mendelizmas. (The question of inheritance and mendelism.) Medicina 1921;3:65-73.
9. Blažys J. Apie proto higieną. (About hygiene of the mind.) Vairas 1930;1:341-51.
10. Blažys J. Pasaulėžvalga ir psichinė higiena. (World-view and mental hygiene.) Vairas 1931;2:113-27.
11. Blažys J. Paveldėjimas ir jo vaidmuo psichikos ir nervų ligose. (Inheritance and its role in mental and nervous diseases.) Medicina 1924;10:11.
12. Blažys J. Alkoholis ir išsigimimas. (Alcohol and degeneration.) Kultūra 1925;11:505-9.
13. Blažys J. Išsigimimo ir jo išpėjimo klausimai bendrai ir ypačiai Lietuvoje. (Questions of degeneracy and its prevention in general and specially for Lithuania) Medicina 1926;12: 653-77.
14. Blažys J. Prostitucija ir išsigimimas. (Prostitution and degeneracy.) Lietuvos žinios 1928;15:3.
15. Blažys J. Alkoholizmas ir psichikos ligos. (Alcoholism and mental disorders.) Kaunas; 1932. p. 17.
16. Blažys J. Biogeniniai eugenikos pagrindai. (Biogenical foundations of eugenics.) Gamta 1938;1:8-17.
17. Blažys J. Eugenika. (Eugenics.) Kaunas; 1939. p. 2. [Atsp. iš „Lietuviškoji enciklopedija“, T. 7.]
18. Blažys J. Baimė. (Fear.) In: Lietuviškoji enciklopedija, editorial. Kaunas; 1934. vol. 2. p. 715.
19. Blažys J. Biogenetinis dėsnis psichologijoje. (Biogenetical law in psychology.) In: Lietuviškoji enciklopedija, editorial. Kaunas; 1935. vol. 3. p. 1058.
20. Blažys J. Cirkuliarinė psichozė. (Circular psychosis.) In: Lietuviškoji enciklopedija, editorial. Kaunas; 1937. vol. 5. p. 604.
21. Blažys J. Įgimto nusikaltimo problema. (The problem of the congenital crime.) Kriminalistikos žinynas 1935;2:57-68.
22. Blažys J. Nusikaltimų augimo priežastys. (The reasons of the crime growth.) Kriminalistikos žinynas 1935;1:49-50.
23. Blažys J. Įvadas į psichiatriją (vadovėlis). (Preface to psychiatry. Textbook.) Kaunas; 1935.
24. Blažys J. Tolerancija, kaip kultūros principas (studija). (Tolerance as the principle of culture (study).), Kaunas: “Spaudos fondas”; 1936. p. 201.
25. Bendoravičius V. Prof. dr. J. Blažys. (Prof. Dr. J. Blažys.) Naujoji Romuva 1939;18:398-400.
26. Prof. J. Blažio laidotuvės. (Funeral of Prof. J. Blažys) Lietuvos Aidas 1939;191:3.

Straipsnis gautas 2004 11 19, priimtas 2005 03 18

Received 19 November 2004, accepted 18 March 2005